

ANNA KUZIÓR

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

**WYCENA OPERACYJNYCH AKTYWÓW TRWAŁYCH
A MOŻLIWOŚCI KSZTAŁTOWANIA ZYSKÓW
BILANSOWYCH W JEDNOSTKACH STOSUJĄCYCH MSSF**

Wprowadzenie

Jedną z istotniejszych kategorii prezentowanych w sprawozdaniu finansowym jest wynik finansowy. Stanowi on podstawę oceny rentowności podmiotu gospodarczego, a także jest wykorzystywany do prognozowania sytuacji jednostki w przyszłości. Kwota wyniku finansowego figurująca w sprawozdaniu jest efektem zarówno faktycznie przeprowadzonych przez podmiot transakcji gospodarczych (np. sprzedaży), jak i operacji związanych z wyceną bieżącą i bilansową. W wielu sytuacjach koszty i przychody, wpływające na wynik finansowy, kształtują się niezależnie od decyzji jednostki, w niektórych jednak wypadkach na ich wysokość czy też rozkład w czasie mogą wpływać działania podejmowane przez podmiot gospodarczy. Przyjmuje się, że „ rozsądne (uzasadnione) i legalne decyzje podejmowane i prezentowane przez zarząd w celu osiągnięcia stabilnych i dających się przewidzieć rezultatów finansowych, to zarządzanie zyskami”¹ (kształtowanie zysków). Zyski bilansowe kształtować można przez²:

- a) wybór odpowiednich metod/ zasad/ modeli opisanych w standardach rachunkowości oraz przez
- b) podejmowanie odpowiednich decyzji operacyjnych.

Uszczegółowiając te możliwości, można wskazać następujące zależne od decyzji jednostki instrumenty kształtowania zysku³:

¹ T. Mc Kee: *Earnings Management: An Executive Perspective*. THOMSON 2005, s.1.

² *Ibidem*, s. 4.

³ J. Ronen., V. Yaari: *Earnings Management. Emerging Insights in Theory, Practice, and Researches*. Springer s.31-34.

- a) wybór metody (najczęściej wyceny) spośród rozwiązań podanych w standardach,
- b) wybór momentu przyjęcia nowego standardu,
- c) przyjęcie określonych metod i zasad dokonywania szacunków,
- d) strukturyzowanie transakcji w sposób pożądaný przez podmiot,
- e) decyzje dotyczące kapitalizacji kosztów, momentu poniesienia kosztów, czasu uznawania kosztów i przychodów.

Wskazane instrumenty oddziaływania na wynik finansowy mogą mieć zastosowanie do wyceny operacyjnych aktywów trwałych (środków trwałych i wartości niematerialnych) oraz do transakcji, które są przeprowadzane z ich udziałem.

Celem artykułu jest wskazanie wynikających z zapisów MSSF możliwości kształtowania zysków bilansowych dzięki wykorzystaniu narzędzi związanych z wyceną i obrotem operacyjnymi aktywami trwałymi.

1. Wybór metody wyceny

Wybór metody wyceny przyjętej dla operacyjnych aktywów trwałych dotyczy, przede wszystkim, ustalenia metody amortyzacji. Zgodnie z zapisami MSR 16 *Rzeczowe aktywa trwałe* i MSR 38 *Wartości niematerialne* jednostka gospodarcza powinna zastosować metodę, która adekwatnie odzwierciedli tryb konsumowania przez nią korzyści ekonomicznych, generowanych przez określone składniki aktywów⁴. Oba standardy wskazują jako możliwe do zastosowania metody: liniową, degresywną i naturalną. Mimo określenia ogólnej zasady, którą należy się kierować przy wyborze metody amortyzacji, decyzja co do przyjętego sposobu rozliczania wartości podlegającej amortyzacji na przestrzeni okresu ekonomicznej użyteczności leży wyłącznie w gestii jednostki⁵. MSR 16 wskazuje również na konieczność odrębnego amortyzowania każdej części składowej środka trwałego, której cena nabycia lub koszt wytworzenia jest istotny w porównaniu z wartością całego środka⁶. Dla osobno amortyzowanych części ustala się indywidualne stawki amortyzacji. Wyodrębnienie oddzielnie amortyzowanych elementów dodatkowo wzmacnia możliwości jednostki w zakresie wpływu na rozkład kosztów z tytułu zużywania się środków trwałych.

Zasadniczo metodę amortyzacji stosuje się w sposób ciągły, w kolejnych okresach sprawozdawczych. Standardy wskazują jednak na możliwość zmiany metody amortyzacji w sytuacji, gdy jednostka obserwuje zmianę sposobu reali-

⁴ MSR 16 par. 60, MSR 38 par.97.

⁵ Należy zauważyć, że wartości niematerialne podlegają odpisom amortyzacyjnym o ile jednostka uznaje, że charakteryzują się określonym okresem użytkowania. Gospodarczą.

⁶ MSR 16 par.43.

zacji korzyści z danego składnika aktywów⁷. Zarówno wybrana metoda amortyzacji, jak i jej zmiana oddziałują na rozkład kosztów ponoszonych przez jednostkę gospodarczą, ale nie na ich całkowitą wysokość. Tym samym, przez wybór lub zmianę metody amortyzacji jednostka może wpływać na wyniki realizowane w poszczególnych okresach.

Zarówno dla środków trwałych, jak i wartości niematerialnych, a ściślej dla poszczególnych ich grup rodzajowych jednostka wybiera model wyceny bilansowej⁸. Co prawda, skutki przeszacowania tych aktywów do wartości wyższej niż obecna wartość księgową są odnoszone do innych całkowitych dochodów, ale wzrost wartości składnika aktywów wpływa na zwiększenie późniejszych kosztów z tytułu amortyzacji. W wypadku obniżenia wartości składnika w stosunku do obecnej wynikającej z ksiąg rachunkowych odpowiednią kwotą kosztów obciążony jest wynik finansowy⁹, a w kolejnych okresach są rejestrowane niższe odpisy amortyzacyjne.

2. Wybór momentu przyjęcia nowego standardu

Dla środków trwałych i wartości niematerialnych problem ten można zilustrować zmianami w MSR 23 *Koszty finansowania zewnętrznego* przyjętymi przez IASB w 2007r. Obowiązujące obecnie rozwiązania zakładają konieczność odnoszenia do wartości początkowej wszelkich kosztów finansowania zewnętrznego zaciągniętych w związku z zakupem lub budową składnika aktywów dostosowywanych, jeśli koszty te można mu przyporządkować w sposób bezpośredni. Zmiany przyjęte zostały w 2007 r., a bezwzględnie obowiązywały od 2009r. W okresie przejściowym jednostka decydowała, czy wcześniej wprowadzić wymagane rozwiązania, czy też w dalszym ciągu do końca roku 2008 stosować podejście wzorcowe polegające na odnoszeniu wszystkich kosztów finansowania zewnętrznego (odsetek od zaciągniętych zobowiązań) do wyniku finansowego niezwłocznie w momencie ich poniesienia. Konsekwencją przyjęcia podejścia wzorcowego była niższa wartość początkowa obiektu i tym samym niższe kwoty dokonywanych później odpisów amortyzacyjnych.

⁷ MSR 16 par.61, MSR 38 par.104.

⁸ MSR 16 par.29, MSR 38 par.72. Dla wartości niematerialnych MSR 38 wprowadza duże ograniczenia związane ze stosowaniem modelu wartości przeszacowanej wskazując na konieczność pozyskiwania informacji o wartości godziwej z aktywnego rynku.

⁹ Wyjątkiem jest sytuacja, gdy środek był wcześniej aktualizowany, wtedy korekta odpisu mniejsza w ujęciu księgowym kapitał z aktualizacji.

3. Metody i zasady dokonywania szacunków

Dokonywanie szacunków w zakresie wyceny środków trwałych rozpoczyna się już w momencie ustalania ich wartości początkowej. Zgodnie z zaleceniami par. 16c MSR 16 elementem wartości początkowej środka trwałego służącego celom innym niż wytwarzanie produktów jest szacunkowy koszt demontażu i usunięcia składnika aktywów oraz koszt przeprowadzenia renowacji miejsca, w którym się on znajdował, jeżeli do przeprowadzenia tych czynności jednostka jest zobowiązana z tytułu nabycia rzeczowych aktywów trwałych lub używania takiego składnika w danym okresie. Kwota zaliczona do wartości początkowej i tym samym wpływająca na wysokość kosztów z tytułu amortyzacji zależy od ustalonych przez jednostkę przyszłych kosztów oraz przyjętej stopy dyskontowej.

Szacunków wymaga też ustalanie okresu ekonomicznej użyteczności operacyjnych aktywów trwałych. MSR 16 i MSR 38 wskazują czynniki, które jednostka powinna łącznie uwzględnić ustalając okres użytkowania środków trwałych. Zalicza się do nich¹⁰:

- a) oczekiwane wykorzystanie składnika aktywów; określając wykorzystanie ocenia się na podstawie oczekiwanej zdolności produkcyjnej składnika aktywów lub wielkości produkcji;
- b) oczekiwane zużycie fizyczne, które zależy od czynników operacyjnych takich, jak liczba zmian, w ciągu których składnik aktywów będzie używany, program remontów i konserwacji oraz zabezpieczenie i konserwacja składnika aktywów w okresie przestojów;
- c) technologiczną i rynkową utratę przydatności wynikającą ze zmian lub udoskonaleń produkcji lub ze zmian popytu na dany produkt lub na daną usługę, do wytworzenia których wykorzystywany jest dany składnik aktywów oraz
- d) prawne lub inne podobne ograniczenia wykorzystania składnika aktywów, jak wygaśnięcie terminu użytkowania z tytułu odnośnych umów leasingowych.

Poza ostatnim punktem, zwykle bezdyskusyjnym, pozostałe wymagają przyjęcia określonych osądów, często subiektywnych i tym samym nie zawsze dających się zweryfikować.

W wypadku wartości niematerialnych należy w pierwszej kolejności ocenić, czy okres użytkowania danego składnika jest określony, czy też nieokreślony. Określony czas użytkowania może być zmierzony jego długością, liczbą jednostek produkcji lub podobnych jednostek tworzących ten okres. Dla aktywów niematerialnych charakteryzujących się określonym czasem użytkowania, aby go ustalić, należy wziąć pod uwagę między innymi następujące czynniki¹¹:

¹⁰ MSR 16 par. 56.

¹¹ MSR 38 par. 90.

- a) oczekiwane wykorzystanie składnika aktywów przez jednostkę gospodarczą, typowe cykle życia dla danego składnika oraz dostępne informacje na temat szacunkowych okresów użytkowania aktywów o podobnym charakterze, wykorzystywanych w podobny sposób,
- b) utratę przydatności z przyczyn natury technicznej, technologicznej, handlowej,
- c) stabilność branży, w której dany składnik aktywów jest używany, zmiany popytu na produkty wytwarzane lub usługi świadczone z zastosowaniem tego składnika aktywów,
- d) przewidywane działania konkurentów,
- e) poziom późniejszych nakładów niezbędnych do uzyskania oczekiwanych przyszłych korzyści ekonomicznych ze składnika aktywów oraz możliwości i zamiar zapewnienia przez jednostkę gospodarczą takiego poziomu tych nakładów,
- f) okres sprawowania kontroli nad składnikiem aktywów oraz ograniczenia prawne i do nich podobne, odnoszące się do użytkowania składnika aktywów (np. data wygaśnięcia umowy leasingowej) oraz
- g) fakt, czy okres użytkowania składnika aktywów jest zależny od okresu użytkowania innych aktywów jednostki gospodarczej.

Wskazane czynniki, determinujące przewidywany przez jednostkę okres użytkowania wartości niematerialnych, w dużym stopniu są oparte na subiektywnych ocenach, związanych z prognozami co do funkcjonowania rynku i postępu naukowo – technicznego.

Ustalony okres ekonomicznej użyteczności podlega weryfikacji co najmniej na koniec każdego roku obrotowego. Przyjęty przez jednostkę okres ekonomicznej użyteczności operacyjnych aktywów trwałych, jak i skutki jego weryfikacji wpływają na rozkład kosztów ponoszonych przez jednostkę z tytułu amortyzowania tych zasobów.

Drugą grupę wartości niematerialnych stanowią te, dla których jednostka gospodarcza przewiduje nieokreślony czas użytkowania. Ma to miejsce, gdy z analizy wszystkich istotnych czynników wynika, że nie istnieje żadne dające się przewidzieć ograniczenie okresu, w którym można spodziewać się że jednostka będzie osiągała wpływy pieniężne netto będące rezultatem użytkowania składnika. Istotne jest, że te wartości niematerialne nie podlegają odpisom umorzeniowym i amortyzacyjnym, tylko rokrocznie, niezależnie od wystąpienia jakichkolwiek przesłanek, są testowane pod kątem utraty wartości. Jeśli jednak nie występuje utrata wartości, jednostka nie rejestruje kosztów związanych z tymi elementami aktywów.

W każdym okresie sprawozdawczym jednostka ma obowiązek weryfikować, czy w dalszym ciągu dany składnik wartości niematerialnych charakteryzuje się nieokreślonym czasem użytkowania¹². Jeżeli nastąpiłaby zmiana tego

¹² Wyjątkiem jest wartość firmy, zawsze charakteryzująca się okresem nieokreślonym.

założenia, to skutkiem tego byłoby rozpoczęcie amortyzowania takiego składnika aktywów, co traktuje się jako zmianę wartości szacunkowych i ujmuje jedynie prospektywnie¹³, obniżając w kolejnych latach wynik finansowy przez odnośnienie nań odpisów amortyzacyjnych.

Szacunki opracowywane przez jednostkę dotyczą więc nie tylko czasu amortyzacji składnika wartości niematerialnych, ale też decyzji o dokonywaniu takich odpisów.

Kolejnym istotnym elementem, co do którego jednostka stosuje szacunki jest wartość końcowa (rezydualna). Wg MSR 16 wartość końcowa to kwota, jaką zgodnie ze swoimi przewidywaniami jednostka mogłaby uzyskać obecnie, uwzględniając wiek i stan tego składnika, jaki wystąpi na koniec okresu jego ekonomicznego używania, po pomniejszeniu o szacowane koszty zbycia. Wartość końcowa (rezydualna) jest w myśl MSR 16 jednym z istotnych elementów, wpływających na wysokość odpisów amortyzacyjnych i nie powinna być ignorowana, jeśli jest znacząca.

Jest ona odejmowana od wartości początkowej obiektu trwałego, przez co uzyskuje się tzw. kwotę podlegającą amortyzacji (w wielu metodach stanowiącą podstawę dokonywania odpisów amortyzacyjnych). Przyjęta przez jednostkę wartość rezydualna wpływa też na wynik uzyskany ze zbycia składnika majątku. Od jej wysokości zależy bowiem kwota skumulowanych odpisów umorzeniowych i w konsekwencji wartość księgowa składnika majątku ustalona na moment jego usunięcia z ksiąg rachunkowych.

W zasadzie problem ustalania wartości końcowej dotyczy środków trwałych, gdyż dla wartości niematerialnych MSR 38 wskazuje w tym zakresie bardzo duże ograniczenia. W wypadku wartości niematerialnych przyjmuje się, że ich wartość końcowa będzie wynosiła zero¹⁴. MSR 38 wskazuje jednak sytuację, gdy należy odstąpić od takiego założenia. Wartość rezydualną można określić dla składników, co do których¹⁵:

- strona trzecia zobowiązała się do zakupu w momencie zakończenia okresu ich użytkowania, lub
- istnieje aktywny rynek na i przez odniesienie do niego można ustalić ich wartość końcową; należy jednak przyjąć dodatkowe założenie odnośnie do funkcjonowania tego rynku po upływie okresu użytkowania danej wartości niematerialnej.

Ustalenie wartości rezydualnej wymaga wykorzystania informacji o cenach sprzedaży podobnych składników aktywów, które osiągnęły koniec przewidywanego okresu użytkowania i funkcjonowały w podobnych warunkach do

¹³ MSR 38 par. 109.

¹⁴ MSR 38, par. 100.

¹⁵ MSR 38, par. 100.

tych, w których użytkowany będzie składnik aktywów, dla którego wartość rezydualna jest szacowana.

MSR 16 i MSR 38 nakładają na jednostkę obowiązek weryfikacji wartości rezydualnej co najmniej na koniec każdego roku finansowego. Skutkiem weryfikacji jest zmiana kwoty amortyzacji w okresie, w którym nastąpiła korekta wartości rezydualnej i w okresach przyszłych, jeżeli składnik będzie dalej użytkowany.

Zarówno środki trwałe, jak i wartości niematerialne podlegają testom na utratę wartości na zasadach określonych w MSR 36 *Utrata wartości aktywów*. Wartości niematerialne, które charakteryzują się nieokreślonym okresem użytkowania są testowane corocznie, pozostałe składniki operacyjnych aktywów trwałych wtedy, gdy jednostka stwierdzi wystąpienie czynnika, który taką utratę może spowodować¹⁶. Czynniki te opisane zostały w MSR 36, par.12 Jeżeli wystąpi jakikolwiek czynnik mogący powodować utratę wartości, jednostka szacuje tzw. wartość odzyskiwaną środka trwałego. Wartością odzyskiwaną jest niższa kwota, wybrana spośród wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży i wartości użytkowej. Jeśli wartość odzyskiwana jest niższa od wartości bilansowej, to odnotowuje się utratę wartości i dokonuje stosownego odpisu aktualizującego w ciężar kosztów. Odpis ten jest różnicą między wartością bilansową i odzyskiwaną. Na potrzeby ustalania odpisu z tytułu utraty wartości przyjęto następujące definicje:

- wartość godziwa pomniejszona o koszty sprzedaży jest to kwota możliwa do uzyskania ze sprzedaży składnika aktywów na warunkach rynkowych pomiędzy zainteresowanymi dobrze poinformowanymi stronami transakcji, po potrąceniu kosztów zbycia; najlepszym źródłem ustalania tej wartości jest ważna umowa sprzedaży zawarta na warunkach rynkowych pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji po uwzględnieniu kosztów krańcowych, które mogą być przypisane bezpośrednio do czynności zbycia danego składnika aktywów,
- wartość użytkowa jest bieżącą, szacunkową wartością przyszłych przepływów pieniężnych, których uzyskania oczekuje się z tytułu dalszego użytkowania składnika aktywów. Na szacowane przyszłe przepływy pieniężne składają się prognozy dotyczące wpływów środków pieniężnych z dalszego użytkowania danego składnika aktywów, prognozy dotyczące wpływów środków pieniężnych, które muszą nastąpić, aby mogło dojść do wygenerowania wpływów środków pieniężnych z dalszego użytkowania środka, a także przepływy netto, które zostaną uzyskane lub wypłacone z tytułu zbycia składnika aktywów na koniec jego

¹⁶ MSR 36 obliguje jednostki gospodarcze do dokonania oceny na każdy dzień bilansowy, czy istnieją jakiegokolwiek przesłanki wskazujące na to, że mogła nastąpić utrata wartości któregoś z środków trwałych, MSR 36, par.9.

okresu użytkowania. Tak oszacowane przepływy muszą być, w celu doprowadzenia ich do wartości bieżącej, zdyskontowane stopą przed opodatkowaniem i odzwierciedlającą bieżącą rynkową ocenę wartości pieniądza w czasie oraz ryzyka wiążącego się z danym składnikiem aktywów, o które szacunki przyszłych przepływów pieniężnych nie zostały jeszcze skorygowane.

W wielu wypadkach subiektywna ocena może pojawić się już na etapie odpowiedzi na pytanie, czy wystąpiła utrata wartości, ale szczególnie silny wpływ dokonywanych przez jednostkę ocen jest widoczny na etapie szacowania wartości godziwej i kosztów zbycia, a przede wszystkim - przyszłych przepływów związanych z danym obiektem i służących do ustalenia wartości użytkowej. Od dokonanych przez jednostkę szacunków zależy wysokość odpisu aktualizującego wpływającego na wynik finansowy oraz kwoty przyszłych odpisów amortyzacyjnych dotyczących aktywów o określonym okresie użytkowania.

Na każdy kolejny dzień bilansowy jednostka gospodarcza sprawdza czy w dalszym ciągu utrzymują się przesłanki utraty wartości. Jeśli nie, dokonuje korekty wcześniej ujętego odpisu, zaliczając jej kwotę do przychodów¹⁷. Zmienia również kwoty przyszłych odpisów amortyzacyjnych¹⁸.

4. Strukturyzowanie transakcji w sposób pożądaný przez podmiot

W obszarze operacyjnych aktywów trwałych przykładem transakcji, której warunki mogą być w pewnych okolicznościach strukturyzowane przez jednostkę w celu osiągnięcia zamierzonych efektów sprawozdawczych w zakresie kształtowania zysków jest sprzedaż składnika aktywów, a następnie przejęcie go od obecnego prawnego właściciela w leasing (sprzedaż i leasing zwrotny).

Podejście księgowo i sprawozdawcze do sprzedaży i leasingu zwrotnego i co za tym idzie - skutki wynikowe zależą od rodzaju leasingu, który jest realizowany w ramach takiej transakcji¹⁹. Jednostka gospodarcza, która jest zainteresowana kształtowaniem zysków bilansowych może dążyć do ustalenia dogodnych dla siebie warunków umowy, głównie w sytuacji, gdy cena sprzedaży przedmiotu leasingu została ustalona na poziomie wartości godziwej.

Jeżeli transakcja sprzedaży i leasingu zwrotnego ma charakter leasingu finansowego, to część przychodów ze sprzedaży, która przekracza wartość bilansową składnika aktywów, nie jest ujmowana niezwłocznie jako przychód sprze-

¹⁷ Korekta odpisów nie dotyczy wartości firmy.

¹⁸ Na temat wykorzystania odpisów z tytułu utraty wartości w kształtowaniu zysków bilansowych piszą np. A. Piosik, M. Rówińska: *Determinanty dokonywania odpisów z tytułu utraty wartości aktywów trwałych na przykładzie spółek notowanych na GPW w Warszawie*. „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, tom 55 (111), Warszawa 2010, s. 143 i dalsze.

¹⁹ MSR 17 par. 58-66.

dawcy – leasingobiorcy. Taką nadwyżkę rozlicza się w czasie i odpisuje przez okres leasingu.

Jeżeli transakcja sprzedaży i leasingu zwrotnego ma charakter leasingu operacyjnego i wiadomo, że transakcja została zawarta w cenach odpowiadających wartości godziwej, to niezwłocznie ujmuje się ewentualne zyski lub straty.

Jeżeli więc jednostka zawarłaby umowę na takich samych warunkach finansowych, to jej wpływ na wynik finansowy będzie różny ze względu na moment ujęcia przychodów ze sprzedaży. W wypadku leasingu finansowego jednostka odracza moment odniesienia do wyniku finansowego zysku ze sprzedaży przedmiotu umowy.

Trzeba też zauważyć, że jeśli transakcja leasingu ma charakter finansowy i przewiduje transfer własności, to po zakończeniu umowy korzystający (pierwotny właściciel środka) może zrealizować dodatkowo zysk ze sprzedaży przedmiotu umowy.

W pozostałych przypadkach umów leasingu operacyjnego, też ma miejsce zróżnicowany wpływ warunków umowy na wynik finansowy. Jednak jest on zależny od ustalonej przez strony ceny sprzedaży podmiotu. Wydaje się, że korzystający może mieć większy wpływ na kształtowanie warunków umowy niż cena, za którą finansujący zgadza się kupić od niego środek trwały. Jeżeli jednak ma takie możliwości, to w sytuacji, gdy:

- cena sprzedaży jest niższa od wartości godziwej, niezwłocznie ujmuje ewentualne zyski lub straty, z wyjątkiem sytuacji, gdy stratę kompensują przyszłe opłaty leasingowe niższe od cen rynkowych; w takim wypadku stratę rozlicza się w czasie i odpisuje proporcjonalnie do opłat leasingowych przez okres przewidywanego użytkowania składników aktywów,
- cena sprzedaży przewyższa wartość godziwą, to kwotę przekraczającą wartość godziwą rozlicza w czasie i amortyzuje przez okres przewidywanego użytkowania składnika aktywów,
- wartość godziwa w momencie zawarcia transakcji sprzedaży i leasingu zwrotnego jest niższa od wartości bilansowej danego składnika aktywów, to niezwłocznie ujmuje stratę równą różnicy pomiędzy wartością bilansową a wartością godziwą.

Szczególnym przypadkiem, z punktu widzenia kształtowania wyniku finansowego, może być umowa dotycząca sprzedaży gruntu i przejęcia go w leasing operacyjny. Wtedy z tytułu odpłatnego użytkowania składnika majątku, który nie był wcześniej amortyzowany, jednostka ponosi koszty w wysokości rat leasingowych.

Jeśli zawierając umowę sprzedaży i leasingu zwrotnego jednostka gospodarca może kształtować jej warunki, wpływa przez swoją decyzję na moment odniesienia do wyniku finansowego zysków/strat ze sprzedaży składnika majątku, będącego przedmiotem transakcji.

5. Decyzje w zakresie kapitalizacji kosztów, momentu poniesienia kosztów, czasu uznawania kosztów i przychodów

Jednostka może oddziaływać na wynik finansowy wybierając moment, w którym do niego zostaną odniesione koszty. Za przykład mogą posłużyć zasady w zakresie podejścia do kosztów prac badawczych i rozwojowych. Prace badawcze, czyli nowatorskie i zaplanowane poszukiwanie rozwiązań podjęte z zamiarem zdobycia i przyswojenia nowej wiedzy naukowej i technicznej²⁰, generują koszty, które muszą być niezwłocznie odnoszone do wyniku finansowego, ponieważ na tym etapie jednostka nie jest w stanie udowodnić istnienia składnika wartości niematerialnych, który będzie wytwarzał prawdopodobne przyszłe korzyści ekonomiczne²¹. Do wartości niematerialnych są zaliczane koszty prac rozwojowych, będące praktycznym zastosowaniem odkryć badawczych lub też osiągnięć innej wiedzy w planowaniu lub projektowaniu produkcji nowych lub znacznie udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów technologicznych, systemów lub usług, przed rozpoczęciem produkcji seryjnej lub zastosowaniem, ponieważ na tym etapie jednostka gospodarcza jest w stanie zidentyfikować składnik aktywów i udowodnić, że będzie on wytwarzał prawdopodobne przyszłe korzyści ekonomiczne. Z tego wynika, że koszty prac rozwojowych są później amortyzowane.

Aktywowanie i późniejsze systematyczne zaliczenie do wyniku finansowego kosztów prac rozwojowych ma miejsce tylko wtedy, gdy jednostka jest w stanie udowodnić²²:

- możliwość, z technicznego punktu widzenia, ukończenia składnika wartości niematerialnych tak, aby nadawał się do użytkowania lub sprzedaży,
- zamiar ukończenia składnika wartości niematerialnych i prawnych oraz jego użytkowania lub sprzedaży,
- zdolność do użytkowania lub sprzedaży składnika wartości niematerialnych,
- sposób, w jaki składnik wartości niematerialnych będzie wytwarzał prawdopodobne przyszłe korzyści ekonomiczne. Między innymi jednostka gospodarcza powinna udowodnić istnienie rynku na produkty powstające dzięki składnikowi wartości niematerialnych lub na sam składnik lub – jeśli składnik ma być użytkowany przez jednostkę – użyteczność składnika wartości niematerialnych,
- dostępność stosowanych środków technicznych, finansowych, i innych, które mają służyć ukończeniu prac rozwojowych oraz użytkowaniu lub sprzedaży składnika wartości niematerialnych,

²⁰ MSR 38, par. 8.

²¹ MSR 38 par. 54,55,56.

²² MSR 38, par. 57.

- możliwość wiarygodnego ustalenia nakładów poniesionych w czasie prac rozwojowych, które można przyporządkować temu składnikowi wartości niematerialnych.

Spełnienie określonych w standardzie warunków wskazuje na prawdopodobieństwo uzyskania przez jednostkę gospodarczą w przyszłości korzyści ekonomicznych, wynikających z efektów zastosowania prac rozwojowych. Ze względu na konieczność spełnienia wszystkich sześciu podanych warunków nie jest trudno wskazać, że część lub choć jeden warunek nie zostanie spełniony. Uprawnia to podmiot do niezwłocznego zaliczenia tych kosztów do wyniku finansowego.

Jednostka może również wpływać na moment odniesienia do wyniku finansowego skutków sprzedaży aktywów trwałych, przyspieszając lub odraczając termin przeprowadzenia transakcji lub momentu uznania przychodów zgodnie z MSR 18 *Przychody*. Może to mieć szczególnie istotne znaczenie na przełomie lat obrotowych. Decyzja sprzedaży składnika operacyjnych aktywów trwałych wiąże się z koniecznością przesunięcia go do grupy aktywów dostępnych do sprzedaży zgodnie z MSSF 5 *Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana* i z zastosowaniem odpowiednich reguł do jego wyceny. Składnik aktywów powinien być traktowany jako przeznaczony do sprzedaży, jeżeli jego wartość bilansowa zostanie odzyskana przede wszystkim, w drodze transakcji sprzedaży, a nie przez jego wykorzystanie. Taka sytuacja ma miejsce wtedy, gdy²³:

- element aktywów jest dostępny do natychmiastowej sprzedaży w jego obecnym stanie z uwzględnieniem jedynie normalnych warunków dla sprzedaży tego typu aktywów,
- jego sprzedaż jest wysoce prawdopodobna.

Wysokie prawdopodobieństwo sprzedaży potwierdzają następujące okoliczności:

- przedstawiciele odpowiedniego szczebla kierownictwa są zdecydowani do wypełnienia planu sprzedaży składnika aktywów,
- aktywny program znalezienia nabywcy i zakończenia planu został rozpoczęty,
- składnik aktywów jest aktywnie oferowany na sprzedaż po cenie, która jest racjonalna w odniesieniu do jego bieżącej wartości godziwej,
- oczekuje się, że sprzedaż zostanie ujęta, jako sprzedaż zakończona w ciągu jednego roku od dnia zakwalifikowania składnika aktywów do grupy przeznaczonej do sprzedaży

Wycena składnika przeznaczonego do sprzedaży wymaga ustalenia i wybrania niższej wartości spośród:

- jego wartości bilansowej oraz

²³ MSSF 5, par. 7,8.

- jego wartości godziwej pomniejszonej o koszty zbycia.

Jeśli ta ostatnia jest kwota niższa, to jednostka ma obowiązek ujęcia w ciężar kosztów odpisu z tytułu utarty wartości. Z punktu widzenia kształtowania wyniku finansowego istotny jest fakt, że aktywa zakwalifikowane do grupy przeznaczonej do sprzedaży nie podlegają amortyzacji, czyli jednostka nie rejestruje kosztów związanych z ich wyceną bieżącą.

MSSF 5 dopuszcza sytuację, w której nastąpi wykluczenie składnika majątku z grupy aktywów przeznaczonych do sprzedaży. W takiej sytuacji jednostka wycenia obiekt w kwocie niższej wynikającej z porównania:

- wartości bilansowej sprzed zakwalifikowania składnika do aktywów przeznaczonych do sprzedaży, skorygowanej o odpisy amortyzacyjne i przeszacowania, które byłyby dokonane, gdyby składnik nie został zakwalifikowany jako przeznaczony do sprzedaży,
- wartości odzyskiwalnej na dzień podjęcia decyzji o odstąpieniu od sprzedaży składnika.

Doprowadzenie składnika do wskazanej w MSSF 5 wartości może wiązać się z koniecznością korekty odpisu aktualizującego, co wpłynie na zwiększenie wyniku finansowego.

Uwagi końcowe

Kształtowanie zysków bilansowych przez wykorzystanie możliwości w zakresie wyceny operacyjnych aktywów trwałych może odbywać się w różny sposób. Po pierwsze, co jest powszechnie stosowane w MSSF, poszczególne standardy stwarzają możliwość wyboru określonej metody, np. amortyzacji czy wyceny bilansowej. Po drugie, bardzo duże możliwości w zakresie zarządzania zyskami bilansowymi wynikają z konieczności uwzględniania wielkości szacunkowych przy wycenie tych aktywów. Dotyczy to głównie ustalania okresu ekonomicznej użyteczności aktywów i ich wartości rezydualnej. Istotny jest również fakt, że standardy obligują podmioty do corocznej weryfikacji przyjętych wielkości, dając tym samym możliwość oddziaływania na ponoszone w przyszłości koszty. Wydaje się jednak, że najważniejszym i najmocniejszym narzędziem oddziaływania jednostki na wynik finansowy może być ujmowanie oraz korygowanie odpisów z tytułu utraty wartości. Te działania mogą w szczególny sposób wpływać na wyniki prezentowane w sprawozdaniu finansowym.

Poza stosowaniem możliwości w zakresie szeroko rozumianej wyceny, jednostki mogą wykorzystywać umowy odpowiednio strukturyzowane co do formy i czasu, których przedmiotem są składniki aktywów trwałych (przeznaczenie aktywów do sprzedaży, umowy leasingu zwrotnego).

Ocena wyniku finansowego prezentowanego w raporcie sporządzanym przez jednostkę wymaga więc analizy nie tylko zawartości rachunku zysków i strat, ale również informacji dodatkowej, gdzie powinny być ujawniane dane

dotyczące przyjętych przez jednostkę założeń oraz dokonanych zmian stosowanych metod i wielkości szacunkowych. To one są bowiem często podstawowym instrumentem kształtowania zysków bilansowych.

Literatura

- International Financial Reporting Standards*, International Accounting Standards Board 2009.
- Mc Kee T.: *Earnings Management: An Executive Perspective.*, THOMSON 2005.
- Piosik A, Rówińska M.: *Determinanty dokonywania odpisów z tytułu utraty wartości aktywów trwałych na przykładzie spółek notowanych na GPW w Warszawie.* „Zeszyt Teoretyczne Rachunkowości”, tom 55 (111), Warszawa 2010 s.139-166.
- Ronen J., Yaari V.: *Earnings Management. Emerging Insights in Theory, Practice, and Research*, Springer.

Dr Anna Kuzior
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Katedra Rachunkowości
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Ul. Bogucicka 3, 40-287 Katowice,
e-mail:anna.kuzior@ue.katowice.pl

POSSIBILITIES OF EARNINGS MANAGEMENT BASED ON TANGIBLE AND INTANGIBLE FIXED ASSETS MEASUREMENT RULES RESULTING FROM IFRS

Summary

The article presents possibilities of earnings management through implementation of fixed assets (tangible and intangible) measurement rules described in IFRS. The following examples were described: a choice from solutions presented in IFRS (depreciation / amortization methods, valuations models), a decision on the timing of adoption of a new standard, judgments and estimations (economic useful life of assets, residual value, impairment losses), structuring transactions to achieve desired accounting purpose (sale and leaseback transaction), timing the recognition of revenues and expenses (sales of assets, R&D capitalization).

Translated by Anna Kuzior

